

Edward Potkowski: Produkcja książki rękopiśmiennej w Polsce w XV stuleciu. W: Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi. T. 4. Książka rękopiśmienna XV—XVIII w. Pod red. Barbary Bieńkowskiej. Warszawa 1980 s. 9—67

Polskie studia rękopisoznawcze, pomimo odległej tradycji (J. Lelewel) i wielu wartościowych prac (m.in. A. Birkenmajera, W. Semkowicza, M. Hornowskiej, H. Zdzitowieckiej-Jasińskiej, B. Miodońskiej) są nadal tylko marginesem badań prowadzonych nad poznaniem kultury dawnej Polski. Wydawane od 1975 r. prace ośrodka warszawskiego nie tylko tę lukę starają się wypełnić, ale także sygnalizują całe pola badawcze ledwo ruszone lub zupełnie nietknięte, których poznanie warte jest wysiłku zarówno indywidualnego, jak i zbiorowego.

Studium E. Potkowskiego również należy odczytać jako próbę zakreślenia problematyki badań. Daje ono obraz funkcjonowania książki rękopiśmiennej w Polsce późnośredniowiecznej w fazie jej powstawania. Źródeł do ukazania i wyjaśnienia tego zagadnienia szukał autor w informacjach zawartych w samych książkach (chodzi przede wszystkim o kołofony), chociaż nie pominął źródeł archiwalnych i ikonograficznych. Tak zakreślona podstawa źródłowa stanowi istotne uzupełnienie badań kodykologicznych, chociaż pełne poznanie podjętego problemu nie może rezygnować ze źródła, jakim jest sama książka w sensie bibliologicznym. W jej strukturze tkwią bowiem ważne informacje o procesie jej powstawania.

Dużo uwagi poświęcił autor na określenie warunków, w jakich książka była produkowana, słusznie uznając miasto za najważniejszy ośrodek jej funkcjonowania. Dlatego też przede wszystkim scharakteryzowano wytwórczość miejską; natomiast obraz produkcji klasztornej jest raczej wynikiem braku zainteresowania autora tymi ośrodkami a nie ich podrzędnego znaczenia. Obecny stan badań nad książką klasztorną nie pozwala na przedwczesne porównania.

Podstawowy wysiłek skoncentrował autor na rozpoznaniu środowisk społecznych, z których rekrutowali się pisarze książek. Obserwacja ta, włączająca skutecznie prozopografię jako jedną z metod badawczych, umożliwiła poznanie szeregu nowych osób parających się przepisywaniem książek. Reprezentowały one różne grupy społeczne i zawody: profesorów i studentów Akademii Krakowskiej, nauczycieli szkół miejskich, ubogich duchownych, notariuszy publicznych oraz pisarzy miejskich i kancelaryjnych. Istotną nowością metodyczną tych badań jest dokonane zróżnicowanie produkcji rękopisów: na użytek własny i na zamówienie. Pozwala ono lepiej poznać mechanizm powstawania książki już na etapie jej inicjowania. Wydaje się, że określenie podmiotów sprawczych, chociaż źródłowo nie zawsze możliwe do wykonania, ułatwia pełniejsze poznanie odbiorców książek i ich zainteresowań czytelniczych.

Po krótkim komunikacie Z. Kozłowskiej-Budkowej¹ dopiero w tym artykule

został szerzej omówiony problem zawodowej grupy kopistów-katedralistów. Byli oni przede wszystkim związani z Krakowem (w tym także z dworem królewskim), chociaż wzmianki o nich wiążą ich także z Poznaniem, Płockiem, Warszawą, Lwowem i innymi środowiskami miejskimi. Najwcześniejsza wzmianka o nich pochodzi z 1399 r., natomiast zmierzch ich następuje na przełomie XV i XVI w. Inne grupy zawodowe pracujące przy wytwarzaniu książki (iluminatorzy, introligatorzy, pergamiści) zostały już tylko krótko omówione przez autora, który zwrócił uwagę na ich aktywność w organizacji produkcji i handlu książką.

Już tylko marginesowo zostały potraktowane zagadnienia techniczne produkcji rękopiśmiennej, chociaż wydaje się że jest to oddzielne pole badawcze, którego rozpoznanie jest także istotne dla problemów bardziej eksponowanych przez autora. Brak w polskiej literaturze studiów kodykologicznych wiele zagadnień związanych z produkcją książki pozostawia nadal otwartymi.

Wartościowym elementem pracy E. Potkowskiego jest załączona w przypisach bogata dokumentacja bibliograficzna, która odsyła do wielu wykorzystanych po raz pierwszy źródeł. Ponadto stanowi ona dobry przegląd obcych badań rękopisoznawczych, które być może znajdą oddźwięk w polskiej literaturze. Jest nim na pewno recenzowany artykuł, który zawiera bogatą propozycję badawczą i inspiruje do traktowania polskiej książki rękopiśmiennej jako wcale nie zamkniętego rozdziału badań nad rodzimą kulturą.

Piotr Dymmel

¹ Z. Kozłowska Budkowa: *Cathedralis. Sprawozdania PAN* T. 52: 1951 nr 4 s. 289—290.

Joanna Papuzińska: Inicjacje litrackie. Problemy pierwszych kontaktów dziecka z książką. Warszawa: Wydaw. Szkol. i Pedagog. 1981, 216 s.

Prezentowana publikacja jest wynikiem badań prowadzonych na Uniwersytecie Wrocławskim w ramach problemu węzłowego „Polska kultura narodowa”. Głównym przedmiotem zainteresowań autorki są relacje zachodzące w układzie dziecko—literatura oraz stosunki i działania społeczne, jakie wytwarzają się wokół tego układu. Za najważniejszy cel uznano ukazanie procesu wrastania dziecka w kulturę literacką społeczeństwa współczesnego.

Metodologiczne założenia są wynikiem współpracy tradycyjnego literaturoznawstwa z innymi dziedzinami wiedzy: semiotyką, antropologią kulturalną, a także z czytelnictwem. Konsekwencją tego stanowi, jak głosi autorka, różnorodność metod oraz wykorzystywanie pojęć różnych dyscyplin. Przyjęte przez J. Papuzińską cele rzutują na układ pracy. Jej pierwszy rozdział poświęcony został głównie zagadnieniom teoretycznym inicjacji litrackiej rozumianej jako proces kształtowania potrzeb czytelniczych. Kolejne rozdziały omawiają sytuację kontaktów dziecka w kręgu rodziny oraz poprzez instytucje wychowawcze, co uzupełnia rozdział siódmy omawiający wyniki badań nad opiniami o literaturze dziecięcej wśród pedagogów. Specyficzne zagadnienia pojawiają się przy analizie treści i funkcji literatury w grupie rówieśniczej. Odmienne, chociaż logicznie uzasadnioną problematykę podejmuje